

LA FIRA DE VILA-RODONA. DEL SEGLE XVIII AL PRIMER QUART DEL SEGLE XX. APUNTS PER FER-NE HISTÒRIA

Josep Santesmases i Ollé*

Resum

Estudi de la Fira de Vila-rodonà des de les primeries del segle XVIII fins a l'any 1925 que utilitza com a fonts documentals la parroquial, la municipal, la notarial i la premsa de l'època. Podem contemplar la presència de la confraria de Sant Sebastià amb drets sobre l'aplicació de taxes, els arrendaments dels drets de la Fira a la segona meitat del segle XVIII com a formes d'organització dels serveis locals i de finançament municipal, les disposicions municipals dels segles XIX i primer terç del XX i totes les notícies i cròniques que sobretot es poden localitzar a la premsa de Valls.

Paraules clau: fira, Vila-rodonà, arrendaments municipals.

Abstract

Analysis of Vila-rodonà exhibition from the early eighteenth century until 1925. It uses as documentary sources parochial, municipal and notarial documents and the press of the time. We can see the presence of the brotherhood of Sant Sebastià with rights over the application of fees, the leases of the exhibition rights in the second half of the eighteenth century as organization ways of local services and municipal funding, municipal provisions of the nineteenth century and the first third of the twentieth century, and all the news and reports that can be found mainly in Valls press.

Keywords: exhibition, Vila-rodonà, municipal leases.

1. Introducció

Les imatges de la col·lecció de postals dedicades a la Fira, comercialitzades per F. Gaval·là, probablement de l'any 1917, són un excel·lent document gràfic que palesa visualment la importància de la Fira de Vila-rodonà. En bona part són les que han motivat aquest dossier de *La Resclosa*. Estudiar una activitat comercial com una fira que inicià el seu curs a finals del segle

* Centre d'Estudis del Gaià. És president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i vicepresident segon de l'Institut Ramon Muntaner. És codirector de *Plecs d'Història Local*, suplement de la revista *L'Avenç*. És membre del consell de redacció de les revistes *Frontissa*, *Tornaveu* i *Canemàs*. Adreça electrònica: santesmases@telefonica.net.

XIV no és fàcil. Cal haver mirat molta documentació per anar espigolant d'aquí i d'allà, lligant caps, notícies, documents econòmics, reglaments, disposicions oficials, etc. No hi ha una narració de la qual puguem extreure informació seguida i ben detallada. De fet per anar de cap a peus d'aquests més de sis segles caldria un equip de persones, especialistes en cada període històric. De ben segur, per exemple, que en els manuals notarials dels segles XIV-XVII trobaríem documentació que ens podria servir per nodrir la història de la Fira d'aquestes èpoques.

L'any 1970 un grup de joves, d'edats compreses per damunt o per davall de la vintena d'anys, vàrem muntar una exposició sobre la Fira a la sala de sessions de la Casa de la Vila. D'alguna manera per a mi va ser com l'espurna que em va encendre l'interès per la història, que ja no he deixat mai. Vàrem entrevistar persones que ens devien abocar records del tombant del segle XIX amb el XX i amb això i algunes dades que devíem recollir de vés a saber on presentàrem una exposició que va tenir molt d'èxit per la novetat que representava veure exposicions. Ara de ben segur ens cauria de les mans per la simplicitat argumental i pels materials i disseny del muntatge. La fira en aquells moments estava en trànsit canviant i no tenia res a veure amb l'antiga fira que les imatges fotogràfiques de les esmentades postals havien fixat. En el programa d'aquesta fira de 1970 Lluís Porta, fill del mas de la Magina, publicava un petit article en el qual donava algunes dades i feia algunes reflexions. Començava dient:

La nostra Fira, es pot dir que, fins l'any 1920 seguí la trajectòria de totes les fires en general. Degut a les innovacions que en el present segle ha experimentat la indústria dedicada a la fabricació de camions, tractors i maquinària agrícola, podríem dir que han arraconat quasi del tot els animals que eren l'ànima que sostenien les fires.¹

Segurament, doncs, si les fotografies s'haguessin realitzat uns anys després haurien tingut molta menys força, s'haurien vist molt menys concorregudes de gent i de bestiar. Les que es conserven de finals dels anys quaranta del segle XX són ja com un esquelet de les anteriors. Les fires d'aquesta tipologia havien entrat en una absoluta decadència que en alguns casos les va arribar a matar, ja que no tenien la capacitat de transformació vers la maquinària agrícola o a d'altres activitats comercials, lúdiques i populars.

La història d'una fira com la de Vila-rodona és la història d'una continuïtat que es renovava any rere any gairebé només seguint el costum i la tradició, que tenien unes raons de ser, des de les perspectives comercials i segurament també d'ubicació territorial. Una història de continuïtats que poques vegades es devia trencar. Lluís Porta, en l'esmentat article ens diu «que des de l'any 1639 fins al 1659 estigué vint anys quasi paralitzada» per motiu de la Guerra dels Segadors. Del període que estudiem en aquest article només tenim dades de la no-celebració durant la primera guerra carlina de 1835 a 1840, i ja al segle XX, l'any 1918 per l'epidèmia de la grip que va matar tanta gent. Una fira és bàsicament una història construïda a partir de les persones que hi participen, venent i comprant, i que són les que donen el sentit comercial a la celebració anual, a part de les que per raons diverses hi assisteixen amb l'ànim de veure l'ambient. Les persones que van a la Fira vénen de llocs concrets situats al voltant de la població on se celebra. Com més important és la Fira més contornada tindrà, de més lluny vindrà la gent. Tornem a l'article de Lluís Porta per exemplificar el fet de la procedència dels visitants:

¹ Programa oficial d'actes. Fires i festes. Vila-rodona (1970).

Fa 110 anys [cap a 1860] el besavi i l'avi del que subscriu vivien prop de Sant Sadurní, tots els anys acostumaven assistir a la Fira, sortien de bon matí, passaven per Vilafranca, Sant Jaume dels Domenys, mas Tarragó, el Castellot i Vila-rodona, el besavi a cavall, tenia uns 60 anys i l'avi 18 anys, a peu agafat de la cua de l'euga. Això ens dóna una idea de com es traslladava la gent en aquell temps.

En una reunió feta a la Casa de la Vila el 8 d'abril de 1856 amb els membres del consistori i el majors contribuents es va plantejar per primera vegada la construcció d'una nova plaça. La raó principal era la celebració de la Fira:

[...] la necesidad que había de construir una plaza pública para que en ella pudiese celebrarse con desembarazo la feria que todos los años tiene lugar en este pueblo después de la fiesta de todos los Santos pues sin esta mejora indudablemente decaería la feria quedando así perjudicados los intereses de todos los vecinos pues en parte se han experimentado ya desde que el pueblo del Pla de Cabra ha inaugurado la suya que por no distar más que dos horas de ésta y disponer de buenos locales para ello y tener lugar antes de la de ésta llegaría a desaparecer por completo.²

Es trigarien encara més de quinze anys per tenir la plaça nova i gran, però fixem-nos-hi bé: el motiu era la celebració de la Fira i el temor de la competència que li podria fer la Fira del Pla.³

□ La plaça dels Arbres, pensada ja en planificar-la com a espai on ubicar-hi part de les parades de la Fira.

² Actes municipals. Sessió del 8/4/1856.

³ Població aleshores denominada el *Pla de Cabra* i avui el *Pla de Santa Maria*.

Emili Morera, a la *Geografia General de Catalunya*, escrivia l'any 1909:

La situació de Vila-rodona com a punt comarcal contribueix també que sia molt concorreguda sa fira anyal que celebra lo primer diumenge de novembre, fira de bestiar de càrrega, de verdadera importància, puix a ella acudeixin tots los veïns del Camp, los de la Segarra y bastants del Baix Penedès, essent en aquest article una de les més nomenades d'aquesta part del territori català.⁴

A la *Història dels Països Catalans*, coordinada per Albert Balcells, ens situen les fires més importants de Catalunya i també algunes de l'Aragó en venda de mules, cap a principis del segle XIX: «Els ramblers de Santa Coloma, ja a principi del segle següent, passaven revista a les fires on més mules franceses es venien; les de Salàs de Pallars de la segona setmana de quaresma (3.000) mules, la de Sarinyena del diumenge de Rams (3.000), la del 25 d'abril a Verdú (2.500), les de Corpus de Vilaller, de la Mare de Déu d'Agost de Prades, d'Olot i de Berga (un miler a cadascuna); en d'altres fires com les de Santa Coloma, Amer, Torregassa, Vila-rodona, Montsó, Osca, Aitona i Vic, més freqüents i més petites, se'n venien normalment uns quants centenars cada vegada.»⁵

L'any 1921 encara s'afirmava al setmanari *Joventut de Valls*: «Demà celebrarà la vila de Vila-rodona la seva anyal fira que, com és sapigut, és una de les més importants que se celebren al Camp de Tarragona.»

Aquest estudi aporta documentació des de les primeries del segle XVIII fins a l'any 1925, localitzada bàsicament a la important part de l'Arxiu Parroquial de Vila-rodona conservada a l'Arxiu Diocesà de Barcelona—ADB (APV)—; a l'Arxiu Municipal de Vila-rodona—AMV—; al fons notarial de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp; a les notícies de Vila-rodona de la premsa de Valls que guardo enquadrades, fotocopiades fa ja molts anys, del fons microfilmada de l'Institut d'Estudis Vallencs; a la premsa tarragonina digitalitzada que es pot trobar a la Xarxa, i a alguna altra documentació conservada al meu arxiu particular i a alguna bibliografia que complementa o situa la interpretació documental. Alguns temes ja els havia tractat en altres articles o en algun capítol d'algun llibre dels que he dedicat a la història de Vila-rodona.⁶ Tanmateix aquí s'ha refet tot i sobretot s'ha fet molta aportació de documentació nova. Res és mai exhaustiu i tot és molt complex; per tant, hem d'esperar que surti més documentació i que anys a venir algun historiador format s'endinsi en la molta documentació existent dels segles XIV al XVIII, sobretot la de l'Arxiu Parroquial conservada a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

⁴ Morera y Llauredó: 838.

⁵ Ardit, Balcells, Sales (1980). Posteriorment la mateixa Núria Sales, autora, va ampliar el tema a Sales (1983: 65-8).

⁶ Al llibre *El segle XIX a Vila-rodona*, publicat per l'Institut d'Estudis Vallencs l'any 1984, hi vaig dedicar les pàgines 241 a 248. Al llibre col·lectiu *Camins de transhumància al Penedès i al Garraf*, coordinat per Joan Rovira i Merino i Ferran Miralles i Sabadell i publicat l'any 1999 per l'Associació d'Amics dels Camins Ramaders, hi vaig escriure l'article «Notícies de la Fira de Vila-rodona», pàg. 74-78. Vaig publicar dos articles al setmanari *El Pati* de Valls: «La Fira de Vila-rodona a la premsa valencina (segle XIX)», el 4/10/1988, i «La Fira de Vila-rodona les dues primeres dècades del segle XX», el 3/11/1989. Vaig dedicar un capítol del llibre *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-rodona. Testaments de Vila-rodona, segles XVII-XIX*, també editat per l'Institut d'Estudis Vallencs l'any 1995, pàg. 46-48. A banda, he utilitzat en aquest treball altres estudis personals que anirem citant on correspongui.

2. La confraria de Sant Sebastià i la Fira. Del segle XVIII al XX

A la Fira de l'any 1910 l'Ajuntament va debatre, en sessió del 30 d'octubre, de quina manera es cobrarien les taxes municipals als firaires. Fins feia pocs anys es posava a subhasta el cobrament de les taxes, tot i que els anys 1907 i 1908 havia quedat deserta. L'any 1910, com ja serà la norma a partir d'aquests anys, l'Ajuntament va acordar cobrar per administració. Però el que és més significatiu de la Fira de 1910 és que es determinava que el cobrament per l'ocupació dels espais de la Fira era d'exclusiva competència de l'Ajuntament, tallant costums o pràctiques que venien de lluny. La proposta acordada l'havia proposat el regidor Eduard Casabona Mercadé (el Plano). El regidor de l'oposició Josep Porta Canals (el mas de la Magina) va manifestar que es devia continuar concedint a la confraria de Sant Sebastià el dret de cobrar part de les parades.⁷ Passada la Fira, en la sessió del 20 de novembre, Josep Porta protestava enèrgicament de la privació feta a la confraria de Sant Sebastià del dret de cobrar «los puestos públicos de una parte de la plaza siendo así que venía disfrutándolo desde tiempo inmemorial».⁸ Davant de la protesta i també de l'aprovació hem de tenir present la composició de l'Ajuntament, de majories republicanes, amb algun regidor clarament anticlerical i probablement de poca o cap pràctica religiosa molts dels altres, i de minories conservadores, just tot el contrari, amb regidors com Josep Porta del mas de la Magina, de coneguda filiació carlista i sempre defensor de tot el que tingués relació amb la doctrina de l'Església i les pràctiques religioses.⁹ El cert és que l'any 1910 va cloure una tradició documentada des de dos segles abans, vinculada a la confraria de Sant Sebastià.

□ Primera pàgina del llibre de comptes de la confraria de Sant Sebastià.

⁷ També s'hi va adherir el regidor Cassià Rafí.

⁸ Actes municipals. Sessió del 20/11/1910.

⁹ Era alcalde Pau Barril Bellmunt i regidors Pau Robert Rabadà, Joan Ricart Canela, Eduard Casabona Mercadé, Josep Canals Figueras, Pere Benet Galofré, Cassià Rafí Solé, Francesc Güell Ferrer i Josep Porta Canals. Vaig treballar aquest període relacionat amb el republicanisme a Santesmasas (2008).

Des de 1707, en el registre d'ingressos i despeses de la confraria de Sant Sebastià,¹⁰ cada any, llevat d'algunes excepcions, es troben anotats conceptes relacionats amb la Fira, sobretot en la part dels ingressos. La referència anual més usual era definida a partir del verb «aplegar». Durant el segle i mig de registres fets al llibre de la confraria i malgrat que són anotacions molt curtes, escrites per descriure les xifres dels comptes, podem espigolar algunes referències que ens permeten apuntar coses referides al cobrament i als serveis prestats. En primer lloc, de bon principi, sabem que la Fira durava tres dies (1707), i que es cobrava de dia i de nit (1709). Més explícitament, l'any 1751 sabem que la recaptació es produïa a la plaça.¹¹ També aquest any, el 1755 i el 1757 ens apunten activitat nocturna —vespres i nits— i també activitat a les cases de nit. La informació d'aquests anys ens aclareix que es cobrava per les «parades». L'any 1783 per primera vegada esmenten les «taules» amb la corresponent despesa de fer-les. És un concepte que a partir d'aquest any anirem trobant amb freqüència. Per tant, sabem que les parades tenien taules i que calia parar-les, i per això alguns anys s'anomenarà el fuster tant per la feina de muntar-les com per haver comprat posts¹² i bancs¹³, i el nunci¹⁴ per la feina de fer la subhasta de les parades. Algun any es concentren tots els ingressos anuals de la confraria en una sola xifra, cosa que no ens permet saber els relatius a la Fira. Dèiem que són gairebé 150 anys de registre dels comptes anuals de la confraria. Tanmateix, no trobem cap esment de la Fira en els anys 1708, 1710, 1765, 1769-1773, 1829 i 1835-1840. En alguns casos no en sabem les raons. En el període 1769-1773 sembla que pot relacionar-se amb el canvi de rector. El que queda clar són els motius del període de 1835 a 1840. No són altres que la suspensió de la celebració de la Fira a causa de la primera guerra carlina. D'aquesta manera ho expressava el rector Anton Claramunt:

Davant la guerra no se celebraren firas en esta vila, y com lo producto de esta administració se trau casi tot dels drets de dita fira, de aquí que los administradors que ha servit en los anys 1835, 36, 37, 38, 39 y 40 han donat sos comptes dels quals resulta haver gastat pera iluminar lo altar del Sant y festas tot lo poch que ha recollit.

¹⁰ ADB (APV), núm. 195. Llibre de comptes de la confraria de Sant Sebastià. La confraria la conformaven només fadrins. Hem localitzat una llista amb quaranta membres en documents solts però inclosos dins del llibre de comptes. Inicialment sembla que la confraria era la del Santíssim Sagrament. L'any 1709 «els fadrins» acceptaren «dita confraria de Sant Sebastià ab los pactes y següents». Entre aquests pactes «la Vila» es comprometia a pagar les despeses de la festa —suposem que de Sant Sebastià—, predicador, diaques i drets del rector. A la festa hi havia d'haver músics i, en principi, s'havien de pagar del que es recaptaria a les «ballades» amb la condició que el que faltés ho posaria «la Vila». Tot i que a la portada interior, amb lletres grans dibuixades, amb data de 1708, trobem escrit «sia alabat lo santíssim sagrament del altar», al lloc del llibre posa «Sant Sebastià» i llevat de les primeres pàgines —abans de 1710— sempre es fa esment de l'administració de Sant Sebastià i ja no es parla del Santíssim Sagrament.

¹¹ Ens referim a la plaça ara dita Vella, situada al capdamunt del carrer Major.

¹² Post. Peça de fusta serrada, plana, de secció rectangular, més prima que un tauló. Sempre escriuen *posts* i no *postes*.

¹³ Serien els cavallets on anirien muntades les posts per formar taulells on es deurien posar els productes a vendre.

¹⁴ El pregoner o agutzil.

La suspensió de la Fira per causa de la guerra respon a la inestabilitat que es donava en el territori proper a Vila-rodona, amb moviment de tropes i partides d'homes armats que cap seguretat podien donar. Probablement en la consciència dels vila-rodonins hi havia guardada molt clarament els tràgics fets del juliol de 1822 amb una trentena de morts.¹⁵

Les quantitats recollides per la confraria de Sant Sebastià oscil·laven d'any en any, cosa que ens fa pensar en motius molt diversos: el temps climatològic, les bones o males collites i també la capacitat de fer la recaptació dels administradors de la confraria. Les liquidacions de tots els comptes anuals a vegades es feien al cap de més d'un any, fet que alguna vegada sembla que dificultava la claredat i la precisió. No es comencen a anotar conceptes de despeses fins al darrer quart del segle XVIII i no es generalitzen fins al segle XIX.

En el següent quadre podem veure ingressos i despeses amb les respectives descripcions dels conceptes.

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1707	Del que aplega en los tres dies de la Fira	7						
1709	Que ha aplegaren las aplegas els dies de la Fira de dia i nit	10	3	4				
1711	Se ha aplegat los dies de la Fira	15	2					
1712	Per la Fira s'ha aplegat	12						
1713	Ha arplegat en los dies de la Fira	11						
1714	Del que se aplega per los dies de la Fira	10	5					
1715	Cobrat lo dia de la Fira	10	10					
1716	Del que se ha tret de l'aplega dels dies de la Fira	9	5					
1717	Per los dies de la Fira	9	7	7				
1718	Los dies de la Fira	10	11	6				
1720	Del que se ha aplegat los dies de la Fira	9	11					
1721	Per los dies de la Fira	8						
1722	Per la Fira ser ha plegat	6	2					
1723	Del aplegat los dies de la Fira	4	3					
1724	Del que es féu en los dies de la Fira	6	5					

Ll. = lliures. S. = sous. D. = diners. Una lliura valia 20 sous i un sou, 12 diners. Una lliura, 240 diners.

¹⁵ Vaig tractar aquests temes a Santesmases (1984). La constatació de la gran inestabilitat d'aquest període la trobem apuntada a De Sandoval (2008). Es tracta d'un estudi basat en la correspondència rebuda pel vila-rodoní Justí Benet i Soler i «escrites per Jaume Andreu Farré i el seu gendre i nebot de Justí, Josep Miquel Cavaldà, tots dos de Vila-rodona, encarregats i col·lectors de la propietat compartida a Santes Creus». Correspondència que pel seu interès mereixeria ser publicada íntegrament amb un estudi introductori per posar-la a l'abast dels historiadors.

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1725	Del que se aplega los dies de la Fira	6						
1726	Dels diners feran aplegar los dies de la Fira	9						
1727	Del que se aplega los dies de la Fira	6						
1728	Del que se aplega per la Fira	9	6					
1729	Lo que se aplega lo dia de la Fira y llevants de taula*	7	7					
1730	Han aplegat los dies de la Fira	9						
1731	Dels dies de la Fira	6						
1732	Ha aplegat los dies de la Fira	4	4					
1733	Del cobrat los dies de la Fira	8	8					
1734	Del dia de la Fira	5	10					
1735	Del que se ha aplegat als dies de la Fira	10	1	2				
1736	Per la Fira se ha tret	11	5					
1737	Dels dies de la Fira	11						
1738	Los dies de la Fira	8	6					
1739	Dels dies de la Fira	7	10					
1741	Dels dies de la Fira	11	8					
1742	Del que se aplega lo dia de la Fira	10		4				
1743	Per tantos ne ha cobrat per la Fira y després de la Fira	10	7					
1744	Dels dies de la Fira	8	6	6				
1745	Del que ha aplegat lo dia de la Fira	9	2					
1746	Del que feren los dies de la Fira	6						
1747**	Del que feren los dies de la Fira, poms, diners de la bacina, aplega del blat	13	10					
1748	Dels drets de la Fira	6	10					
1749	De lo que han fet los dies de la Fira	8	10					
1750	Per lo que aplegaren en los drets de la Fira	9	10					
1751	Del que aplega p[er] la Fira a la Plasa y als vespres p[er] la Vila	9	11					

* Capta domiciliària, acompanyada de música o no, que fan els obrers o majorals de la festa major, els comissionats d'una confraria o administració, etc., tan bon punt després de dinar, tot aprofitant la reunió dels familiars de cada casa, per recollir diners destinats a sufragar les despeses de la festa. GEC.

** Juntament amb poms, diners de la bacina i aplega del blat.

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1752	Se ha aplegat lo dia de la Fira	10						
1753	Se ha aplegat en els dies de la Fira	10	12	4				
1754	De la Fira	7	16					
1755	De lo que ha tret de las parades i lo que ha aplegat per las cases en los dies de la Fira	11	17	2				
1756	De lo que ha tret en els dies de la Fira	11	6					
1757	De lo que ha tret de las parades y demás per les cases a les nits de la Fira	12	2					
1758	De lo que ha aplegat els dies de la Fira	14	10					
1759	Dels anuals ballades del dia de St. Esteva, de lo que ha tret de la Fira, de la vacina del pa de morts i plega del blat que tot suma	31	1	6				
1760	De la bacina, pa de Tots Sants y morts, morera, fira, anuals, aplegas y renda	25	10	8				
1761	Dels dies de la Fira	14						
1762	Dels dies de la Fira	15	2					
1763	Dels dies de la Fira	10						
1764	De la Fira	12						
1766	De la Fira	7	5					
1767	De la Fira	5	11					
1768	De la Fira, de les coques, de l'oli junt	13	5					
1774	Dels dia de la Fira	7	2	6				
1775	De la Fira	4						
1776	De la Fira	6	12					
1777	De la Fira	7						
1778	De l'aplega de la Fira	15	6					
1779	Ha cobrat dels dies de fira y tots Sants y mort	15						
1780	De la Fira	18	11					
1781	De lo que replegaren los dies de la Fira	10	17	5				
1782	Dels dies de fira	9						

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1783	De les taules de la Fira	7	15		Fer les taules de la Fira	2	12	6
1784	De las coques, de les aplegues y de la Fira	19	9					
1785	Li dóna l'altre administrador de lo replega a la Fira	15						
1786	De la Fira y pa de morts	14			Per parar les taules de la Fira	3		
1787	De la Fira, aplegas, bassina y lo resultat de les coques	26	2	1				
1788	Tragueren de les taules de la Fira y demás	9	1	8				
1789	D'aplegas, bacina, fira y coques	20	1	7				
1790	De la Fira, aplegas y coques	49	11	3				
1791	De la Fira	26						
1792	Parades de la Fira	26	4					
1793	De las parades de la Fira	23						
1794	De las parades de la Fira y pa de morts	26	15		Al fuster per posar taules los dies de fira	3	7	6
1795	De la Fira i resultat de les coques i aplegas	50						
1796	Ha tret de la Fira	21						
1797	Ha tret de la Fira	21	3					
1798-1799	Han aplegat*	35	8					
1800-1801	Han aplegat	29						
1802	Han aplegat	39						
1803	Ha aplegat per la Fira	18	10		Per lo fuster y per encantar les parades per la Fira	6		

*Totes les entrades de l'any estan comptabilitzades en una sola entrada.

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1804	Ha aplegat per la Fira	29	3		Per encantar lo nunci les parades. Per les posts i banquets	3	18 15	9
1805-1806	Han aplegat	58	17					
1807-1808	Ha aplegat per los dies de la Fira	37	14		Per lo nunci per la Fira Per les pots i banquets	1 5	13 12	11 6
1809	Ha aplegat per los dies de la Fira	17			Pots i banquets	5	12	6
1810					Per pots y banchs los dies de la Fira	6		
1811	Ha aplegat los dies de la Fira	8	15		Per las pots y banchs los dies de la Fira	7	9	
1812	Ha aplegat los dies de la Fira	5	12		Per pots y banchs los dies de la Fira	4		
1813	Ha aplegat los dies de la Fira	4	3		En los dies de la Fira per pots y banchs	5	8	
1814	Los dies de la Fira aplegaren	5	5		Los dies de la Fira gastaren per pots y banchs	4	4	
1815-1816	Los dies de la Fira aplegaren	4	13		Per pots y banchs los dies de la Fira	2		
1817	Per la Fira aplegaren	18	5		Per pots y banchs los dies de la Fira	5		
1818	Per la Fira aplegaren	17						
1819	Per la Fira aplegaren	9						
1820	Los dies de la Fira aplegaren	15	3		Per lo lloguer de les taules los dies de fira	2	5	
1821	Los dies de la Fira aplegaren	10						

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1822	Los dies de la Fira aplegaren	4	2					
1823	Los dies de la Fira aplegaren	8			Per lo lloguer de les taules los dies de fira	3		
1824	Per la Fira aplegaren	6	15		Per lo lloguer de les taules los dies de la Fira	4	4	
1825	Per la Fira aplegaren	7	10		Per lo lloguer de les taules los dies de la Fira	6	4	
1826	Dels drets de la Fira	14	9					
1827	Dels drets de la Fira	15						
1828	Dels drets de la Fira	14						
1830	Dels drets de la Fira	8	5					
1831	De la Fira	17	6	6	Pagat al fuster per les pots de la Fira	2	5	
1832	Dels drets de la Fira	16	2	6	Fustes de la Fira al fuster	2	16	3
1833	Dels drets de la Fira	16			Per lo arrendament de les taules de la Fira. Per 24 pots novas que se han comprat per a servir per les taules de la Fira	2 7	12 5	6
1834	Dels drets fira, bacina y cortó	13	6	3	Tretze banquetes nous per a las pots de la Fira	6	11	3
1841	Pels drets de la Fira	22	10		Per la pots llogada y al nunci	5	6	3
1842-1843	Dels drets fira, bacina y cortó	15			Per lloguer de pots y nunci per la Fira	5	8	9

ANY	ENTRADES	LL.	S.	D.	DESPESES	LL.	S.	D.
1844	Dels drets fira, bacina y cortó	7	10		Per lloguer de pots y nunci	2		
1845	Dels drets fira, bacina y cortó	19		8	Per lloguer de pots per la Fira	1	13	9
1846	Drets de fira y bacina de tot l'any	13	16		Per dos banquetes noves per a la Fira		11	9
1847	Dels drets de la Fira	11	12	6	Per arrendar les taules y pago de les pots	2	1	6
1848-1850	Gastaren tot lo que s'ha aplegat [Es refereix a tot el moviment anual de la confraria.]							
1851-1852	Gastaren tot lo que s'ha aplegat							
1853	Gastaren tot lo que s'ha aplegat							

3. Els drets de la Fira. Segle XVIII¹⁶

Des que l'any 1995 vaig publicar el meu estudi sobre els arrendaments municipals de Vila-rodona del segle XVIII¹⁷ han sorgit nombrosos treballs dedicats a analitzar o a incorporar aquest tema en estudis més amplis, sobre la base sobretot de veure la importància que tenien com a font de finançament municipal i també com a sistema o forma d'assegurar coses tan bàsiques com el subministrament de productes alimentaris —pa, carn, pesques salades, etc.—, la transformació de productes agraris, el raïm en vi, les olives en oli, o el blat en farina —a partir de les premses de les brises i de l'oli i dels molins fariners— i també d'altres serveis municipals relacionats amb les característiques de cada població. A Vila-rodona, per exemple, hi entraria també l'aigua de regar, l'hostal i els drets de la Fira. Com apuntava Mercè Renom, «cal remarcar la importància, a l'Antic Règim, de l'autonomia local en la gestió del mercat de productes alimentaris bàsics [...]».¹⁸

¹⁶ Tota la documentació d'aquest capítol prové dels fons notariais de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp.

¹⁷ Santesmases (1995).

¹⁸ Renom i Pulit (2000). En el IX Congrés de la CCEPC «Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana», celebrat el febrer de 2014 a Cervera, va presentar la ponència «Aproximació als mercats alimentaris locals de la Catalunya setcentista i a les seves dinàmiques polítiques i socials», on posava molts exemples de tipologies d'arrendaments a partir d'estudis realitzats. Un altre exemple recent de publicacions que inclouen els arrendaments municipals és el de Tarrés i Lagunas (2013: 171-189).

En el cas que ens ocupa, l'arrendament dels drets de la Fira, és evident que en part també cal relacionar-ho amb el sistema de proveïment alimentari, des del comerç del bestiar destinat a carn, a la venda de cereals, oli, a part del comerç del bestiar de peu rodó destinat a l'agricultura i el transport.

Com els altres arrendaments municipals, els drets de la Fira de la segona meitat del segle XVIII eren concedits en subhasta al major postor a partir d'unes tabes¹⁹ d'arrendament on es detallaven les condicions que calia complir. D'aquest arrendament tenim la taba de 1768 i en sabem els arrendataris de set anys. Veiem ara a quines persones es va adjudicar l'arrendament dels drets de la Fira.

ANY	ARRENDATARI	PREU
1767	Baltasar Montes [Baltasar Montes era fuster, fill també d'un altre Baltasar Montes, també fuster.]	143 lliures
1768	Isidre Sentís [Isidre Sentís era pagès i estava casat amb Maria Soler.]	159 lliures, 10 sous
1769	Baltasar Montes	140 lliures
1770	Josep Claramunt [Josep Claramunt era espadenyer, natural de Tous (Anoia), estava casat amb Mariana Torner i va morir l'any 1782 als 52 anys.]	129 lliures més 1 sisena
1773	Josep Pier [Existeixen diversos «Josep Pier», tots ells pagesos.]	140 lliures, 10 sous
1777	Isidre Baixeras [Isidre Baixeras era mestre de cases, casat amb Maria Arnau, del Morell, va morir l'any 1790 als 70 anys.]	130 lliures
1779	Llorenç Pena [Llorenç Pena era pagès i estava casat amb Antònia Pujol, del Pla de Santa Maria.]	151 lliures

Proporcionalment ens queden aparellats pagesos i no pagesos, proporció molt diferent de la realitat del món del treball de l'època. Segurament vol dir que eren activitats que necessitaven un cert tracte i capacitat de relacions que era més probable que es desenvolupessin més en persones lligades als oficis.

Els drets de la Fira consistien en el cobrament de les taxes imposades per l'entrada de bestiar durant els dies de la Fira i també per altres productes posats a la venda. La comparació amb preus d'altres arrendaments ens pot donar la mesura de la seva importància. Les xifres relacionades en el quadre anterior suposaven quantitats importants, per sota dels arrendaments de transformació dels productes agraris com ara les premses i el molí,²⁰ una mica inferiors al forn de dalt,²¹ superiors a l'aigua de regar²² i una vegada i mitja com tots els establiments de venda de productes agraris junts: la venda del vi i de l'aiguardent, la carnisseria, la fleca i la tenda.

¹⁹ Plec de condicions d'un encant o subhasta, d'una venda, d'un arrendament.

²⁰ En alguns anys podien sobrepassar les 500 lliures.

²¹ Generalment es movien entre les 200 i les 300 lliures.

²² De 90 a 150 lliures.

La taba de l'arrendament conservada de la Fira de 1768 té onze punts, que ara transcrivim de manera entenedora al llenguatge escrit d'avui:

1. Sàpiga l'arrendatari que la Vila li concedeix poder cobrar quatre diners per lliura²³ de tot el que es vendrà, i quatre diners de cada quartera²⁴ de tot el gra que es vendrà, per dret de mesura.
2. Sàpiga l'arrendatari que pot cobrar de cada ramat de bestiar que vindrà a la Fira dos diners per cap, tant si és de pèl com de llana, per l'entrada al terme i al qui el comprarà. Pels ramats que vindran s'hauran de pagar deu sous tant a qui compra com a qui ven.
3. Sàpiga l'arrendatari que els de la Vila i terme no han de pagar drets tal com s'acostuma. Només tenen l'obligació d'avisar l'arrendatari sota pena, si no es fa, de vint sous, dels quals es reserva el terç al Senyor.²⁵
4. Sàpiga l'arrendatari que si plougués un o més dies de la Fira es podria allargar els dies que la pluja haurà destorbat.
5. Sàpiga que la Vila li concedeix poder cobrar per entrada de terme, per cada porc quatre diners, menys els de llet, i dels bous, vaques, vedells i vedelles sis diners per cap.
6. Sàpiga l'arrendatari que no pot donar entrada de terme a cap ramat de bestiar, tant de pèl com de llana, si no és pels dies de la Fira.
7. Sàpiga l'arrendatari que de cada quartà d'oli que es vendrà se li concedeix un diner per quartà,²⁶ tant de qui ven com de qui compra, menys els de la present Vila i terme que ho tenen de franc, i que només tindran obligació de notificar-ho a l'arrendatari sota pena [si no ho feien] de vint sous, dels quals es reserva el terç al Senyor.
8. Sàpiga l'arrendatari que el preu que oferirà [en la subhasta] l'haurà de pagar amb una sola paga el primer diumenge després de la Fira. A més del preu haurà de fer un banc respatllet de pi de dotze pams de llarg per a la Casa de la Vila i el dia de Sant Tomàs de Nadal propinent haurà d'entregar als regidors sis lliures de cera blanca en ciris de quatre unces per a l'església.
9. Sàpiga l'arrendatari que a més de tot el que s'ha dit haurà de firmar acta en pública forma en poder del notari avall escrit amb totes les clàusules garantides i l'escriptura de terç en els béns i persones. I haurà de donar dues idònies fiances conegudes dels regidors els quals deuran així obligar-se i [haurà] de pagar al notari dues lliures, cinc sous i al corredor, una lliura, vuit sous.
10. Sàpiga l'arrendatari que haurà de tenir el portal de Sant Llorenç²⁷ obert tots els dies de la Fira des del matí a punta de dia fins tocada la primera oració.²⁸
11. Sàpiga l'arrendatari que només es dóna de temps d'assenyar²⁹ fins a les dotze de la nit del dissabte abans de la Fira.

²³ Antiga unitat de pes catalana equivalent a uns 400 grams.

²⁴ Mesura de grans catalana. A Tarragona corresponia a 70,8 litres.

²⁵ Es tractaria del bisbe de Barcelona com a baró de Vila-rodona.

²⁶ Quartà. Mesura de líquids equivalent aproximadament a quatre litres.

²⁷ El portal del Perera.

²⁸ Al vespre o a la nit.

²⁹ Incrementar en una sisena part el preu en què era lliurat l'arrendament.

Finalment s'adverteix que hi ha un tros de muralla a terra al costat de la casa de Francesc Saperas on, si vol, l'arrendatari podrà fer-hi estar un home, a cost seu ja que el Comú³⁰ no li abona res, i amb dits pactes dir qui dir voldrà, al més donant se lliurarà.³¹

La taba ens confirma, com veurem al llarg de tot l'article, que la Fira no era només ramadera, tot i que el bestiar ocupa la major part de les disposicions. Veiem com s'anomenen també el gra, l'oli i, en general, altres productes: «tot el que es vendrà».

A més de les disposicions de la taba d'arrendament dels drets de la Fira hi ha altres arrendaments que també l'afecten. Uns són com a període de l'any, per exemple el de l'aigua de regar, en el qual l'arrendatari havia de pagar un termini l'últim dia de la Fira. D'altres són en el subministrament de productes. A la carnisseria durant els dies de la Fira alguns anys es disposava que havien de matar carn de baciva i moltó o havien de matar dos porcs a la vigília. També es prohibia vendre carn cuïta que no hagués estat comprada a la carnisseria. A la fleca es permetia un augment de preu del pa. A les tabes d'arrendament del forn es deixava a l'arrendatari el forn de baix com a magatzem de la llenya, llevat dels dies de la Fira, que es deuria utilitzar per a activitats relacionades amb la Fira. I els dies de la Fira el forner havia de fer anar el forn de nit i de dia per subministrar les demandes de pa. En l'arrendament de l'hostal es preveia que ningú podia acollir cap persona a casa seva —suposem que pagant— a part de l'hostaler a excepció dels dies de la Fira, en els quals hi hauria molta més demanda que la que podria acollir l'hostal. Tampoc cap persona, llevat de l'hostaler, no podia vendre durant l'any oli a la menuda, llevat, és clar, dels dies de la Fira.

L'arrendament dels drets de la Fira i alguns punts dels altres arrendaments contribueixen a explicar la importància de la Fira, des d'una perspectiva comercial general i també des de la perspectiva local, amb l'aportació de beneficis al municipi.

4. Notícies del segle XIX

4.1. ELS TERRENYS DEL FIRAL

L'any 1849 es presentava a l'Ajuntament una reclamació d'Isidre Valentí en la qual es reclamava una indemnització per haver sofert danys un terreny que tenia contigu on s'ubicava el firal dels animals de peu rodó per haver-hi entrat animals de la Fira. Sembla que devia demanar a l'Ajuntament que es busquessin uns altres terrenys com a firal de mules i ases. L'Ajuntament al final li va donar raó, ja que Valentí havia presentat escriptures que acreditaven la propietat del terreny afectat i el va indemnitzar amb 120 rals de billó. En un principi l'Ajuntament creia que s'havia apropiat del terreny, opinió que va haver de rectificar. De tot aquest afer, que es va solucionar amb rapidesa, ens interessa un document que l'Ajuntament havia redactat per contestar la reclamació, redactat en un castellà poc destre. El transcrivim perquè d'alguna manera ens explica aspectes del firal:

³⁰ Fins al Decret de Nova Planta, Comú era més o menys l'equivalent a l'Ajuntament. La denominació es va continuar emprant durant bona part del segle XIX.

³¹ Signava la taba en nom dels regidors Pau Marrugat, notari i secretari municipal.

[...] el terreno que está destinado para Feria es de tiempo inmemorial, no pudiendo destinar otro por cuanto dicho terreno se destinó para el ganado mular y asnal en aquel sitio por ser tierra del común y que V. se ha apropiado por suyo medio jornal poco más o menos de tierra con cuyo terreno hay lo suficiente para el puesto de los animales, y si por alguna casualidad a la compras y ventas que originan en una feria se separan de la tierra señalada debe V. disimularlo, por siendo tierra de poca importancia y no hallarse sembrada no les hacen ningún mal y que en aquellos días puede V. considerar que en un numeroso concurso por mucho que la autoridad quiera evitar el que algún animal entre en sus tierras no lo puedo conseguir.³²

4.2. LA FIRA DE 1873. EL PERILL DE LA GUERRA

Ja hem vist que durant la primera guerra carlina la Fira de Vila-rodona no es va celebrar per raons ben òbvies. Durant la tercera guerra carlina (1872-1876), si més no l'any 1873, en època de la Primera República Espanyola, l'Ajuntament es plantejava si també s'havia de suspendre la seva celebració.³³ Amb el record llunyà de la primera guerra carlina, des del govern de l'Estat es va insistir molt en la fortificació de les poblacions com a mesura preventiva, cosa que probablement va crear un cert sentiment de temor.³⁴ Davant la proposta del regidor Joan Coch Benet de fer-ho així, el primer tinent d'alcalde i metge Francesc Valentí manifestava que:

[...] la feria puede ocasionar un trastorno cierto, pero que atienda el Ayuntamiento que hace más de un año que sufre mucho Vila-rodona a consecuencia de la guerra, que hay mucha pérdida de intereses y si un día del año que algunas familias recojen algún cuarto se les priva, es muy doloroso, que reflexionen sobre este punto el Ayuntamiento, más ni que el Ayuntamiento quiera privar la feria, con dificultad podrá lograrlo puesto que a la feria de Vila-rodona viene gente de muy lejos [...].

El debat va continuar en la sessió del dia 30 d'octubre, ben a tocar de la Fira. L'alcalde va manifestar que havia anat a veure el comandant general de la província «reclamando fuerza para los tres días de la feria». Aquest «contestó no poder acudir a la súplica porque no sabía lo que podía reclamar las atenciones del servicio». Des de l'Ajuntament tenien molt clar que «era fácil que los carlistas promovieran un conflicto». L'acord final fou de no deixar entrar ningú que no portés la corresponent cèdula de veïnatge i col·locar reforços en diverses parts del poble, que si es donés la circumstància poguessin acudir tot d'una on convingués. No tenim constància que durant la Fira de 1873 passés res relacionat amb la guerra o la violència.

4.3. ELS COMPTES DE LA FIRA DE 1873 DE L'AJUNTAMENT REPUBLICÀ

En la sessió del 6 de novembre es donaven els comptes del que s'havia recaptat. L'alcalde Francesc Valentí manifestava que havia procurat assabentar-se de les taxes que s'havien cobrat en anys anteriors i va intentar «por todos los medios cobrar los expresados derechos». Igualment deia que també s'havia assabentat que el que es cobrava anava a un fons perdut o

³² Actes municipals. Sessió del 14/12/1849.

³³ Actes municipals. Sessió del 23/10/1873.

³⁴ A Vallverdú i Martí (1997) hi ha diverses referències a Vila-rodona.

desconegut. Volia claredat i per això faria fer un pregó en el qual es fes públic l'import del que s'havia recaptat. Al mateix temps afirmava que es destinarien els diners a una inversió concreta. Volia que la gent pogués dir que «esta obra, este objeto se hizo de dinero sacado de derechos de la feria». Amb un llenguatge gairebé revolucionari, el «ciudadano presidente» —l'alcalde— va proposar que les 198 pessetes recollides «se inviertan en el arreglo de la plaza paseo que existe frente la casa Popular» —la Casa de la Vila—. Segurament eren aires nous de regeneració vinguts amb la Primera República Espanyola que, tanmateix, van durar ben poc.

El resultat dels comptes era el següent:

CONCEPTES	PESETES	CÈNTIMS
Recaudado por derecho sobre los tocinos y bueyes	30	39
Recaudado por derecho sobre algunos puestos	29	63
Recaudado por derecho sobre carneros P&	143	50
Se recaudó durante los tres días de la feria	203	52
Se entrega a los sacristanes de St. Sebastián	5	
Quedan en depósito	198	52

4.4. DISPOSICIONS MUNICIPALS DEL SEGLE XIX

El desenvolupament de la Fira, la regulació del moviment i el trànsit de persones i caruatges, la ubicació dels espais comercials, etc., tot plegat necessitava un cert ordre i una certa regulació que no tenia pas, com a l'època medieval o moderna, unes disposicions o ordenaments concrets. Però sí que sovint a les actes municipals es reflecteix la preocupació per posar una mica d'ordre i sentit comú. És per exemple el que s'especifica en la sessió del dia 1 de novembre de 1877:

[...] se acuerda que durante los días de la feria de esta villa, estén las calles limpias de todo objeto no pudiendo ponerse paradas por las calles para no impedir el tránsito público, sin embargo los dueños de las casas pueden libremente arrendar sus entradas, pero no pueden disponer de las aceras, debiendo todas las tiendas ambulantes parar en la plaza de los Árboles, con los locales que se designarán por este Ayuntamiento o Alcalde el cual queda comisionado para ello al objeto de coordinarlo dictando al efecto las medidas.³⁵

Com més informació anem recollint, llegint i interpretant més ens n'adonem de la implicació local en la Fira i dels beneficis que podia reportar. Per exemple, com hem vist ara mateix en el lloguer de les cases. Però també en la venda de productes al detall. L'any 1879 l'Ajuntament acordava publicar un ban per tal que els veïns:

[...] que tengan sospecha sobre la cabida de las botas de tráfico y demás pesos y medidas puedan pasar a afinarlos a la casa capitular todos los días no feriados de diez a doce de la mañana y para que ningún tabernero ni dueño de casa particular expendan vino al por menor sin afinar.³⁶

³⁵ Actes municipals. Sessió de l'1/11/1877.

³⁶ Actes municipals. Sessió del 23/10/1879.

És a dir, que calia fer les vendes ajustades a les mesures reals, sense minva de pes o de volum.

Gairebé any rere any anem trobant més o menys les mateixes disposicions en relació amb mantenir nets i desempallegats els carrers de qualsevol cosa que pogués interferir en el trànsit i amb no posar parades al mig del carrer. L'any 1884 s'indicava que «debería procederse a la designación del punto en que han de establecerse las paradas de ropas, quincalla y demás [...]».³⁷

4.5. LA FIRA DE VILA-RODONA A LA PREMSA (SEGLE XIX)

A partir del darrer quart de segle XIX ens cal tenir la premsa com a font d'informació —en el cas de Vila-rodona, sobretot la premsa val·lenca—, molt sovint complementària, en petites notícies que espigolades i sumades van fent gruix i ens apunten temes que difícilment trobarem registrats en altres fonts documentals. La premsa consultada per redactar aquest capítol de l'article ha estat bàsicament la de Valls: *Diario de Valls*, *El Vallense*, *La Pàtria Catalana*, *El Eco de Valls*, *La Veu de la Comarca*, *El Imparcial*, *El Progreso Vallense* i *La Actualidad*, i també la de Tarragona: *La Opinión*, *Diario de Tarragona*, *El Mercantil*, *La Provincia de Tarragona*, *El Orden*, *El Correo de la Provincia*, *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, *Diario del Comercio* i *El Regional*.

Que sortissin notícies de la Fira de Vila-rodona a la premsa —sobretot la val·lenca— dependria de moltes coses: que algú de Vila-rodona fes més o menys de corresponsal o informador, que algú vinculat a la publicació periòdica anés a la Fira o que hi haguessin informadors val·lencs que hi haguessin anat. A vegades en la redacció de la notícia es nota que s'ha viscut la Fira de primera mà. A vegades responia més a l'expressió «m'han dit que...». Les valoracions sobre determinades coses són sempre apreciatives, segons la percepció de qui les redacta o a partir de les informacions rebudes. Però malgrat totes les objeccions o prevencions que vulguem posar a les notícies, són fonts importants i úniques que ens permeten saber coses tan simples i tan importants com el temps que podia fer i la concurrència que hi podia haver.

4.5.1. El temps

Tots els vila-rodonins recordem fires mullades, fires primaverals o fires ventoses. Molts anys, per aquestes dates, el temps fa un canvi i ens porta els primers freds o les primeres pluges tardorals. Això fins i tot ha quedat reflectit en expressions locals com ara «ja som al temps de la Fira» o «ja fa allò de la Fira», tot referint-se al temps més aviat fred i humit. Veiem ara quines dades hem pogut extreure de la premsa indicadores del temps que hauria fet en alguns anys concrets:

- Any 1878. El dilluns, pluja lenta.
- Any 1879. Temps primaveral.
- Any 1880. Temps propens a la pluja.
- Any 1883. Temps plujós.
- Any 1886. Temps fred i plujós.
- Any 1887. Bon temps.

³⁷ Actes municipals. Sessió del 30/10/1884.

- Any 1888. Pluja el diumenge. El dilluns i el dimarts, bon temps.
- Any 1896. Temps insegur. Havia plogut i els camins estaven en mal estat per causa de la pluja dels dies anteriors.

4.5.2. La concurrència

L'afluència de forasters a la Fira venia determinada freqüentment pel factor temps. És per això que l'any 1879 s'escribia a *La Opinión*, de Tarragona: «Con un día primaveral, celebróse el domingo la feria de Vila-rodona, que se vio favorecida por numerosa concurrencia»; o el 1886 a *El Eco de Valls*: «Se han visto un tanto desanimadas, el tiempo frío y lluvioso ha retenido en su casa a muchísimos de los habituales concurrentes a dichas ferias [...]». Malgrat això, l'expressió més usual és la de «molt concorreguda». Però la concurrència no anava sempre a fira amb l'afany d'adquirir algun producte o a fer transaccions amb el bestiar. Ras i curt, molt sovint, i tal com passa ara, s'hi anava a badar, a passar el dia, a veure l'ambient, a participar d'un dia especial. A *La Opinión*, de Tarragona, del 1879 ho deixaven ben clar: «La concurrencia componíase, en su mayor parte, de gentes atraídas por el nombre de la feria sin que tuvieran qué hacer en ella.» Tanta gent amb els mateixos objectius sumada, és clar, amb d'altra que hi anava també amb l'afany de vendre i alguns de comprar, provocava molta aglomeració de gent i de carruatges: «El número de los carruajes era grande. Cubrían las plazas y recodos de los barrios de menos tránsito.» Aquestes ganes d'anar a la Fira sense tenir previst fer-se possiblement també era a l'origen de petites notícies com la del *Diario de Tarragona* del 1885, notícies que es repetien molts anys: «La feria de Vila-rodona estuvo concurrídisima, sin que se verificaran muchas transacciones.» El 1880 escrivien a *La Pàtria Catalana*: «Hi acudí una gran munió de gent de tota la contornada, de modo que materialment no s'hi cabia al poble, essent impossible poguer travessar los carrers durant algunes hores del dia. A la tarda, donava gust veure desfilar aquell sens fi de carros entre mig de la gent que anava a peu semblant un exèrcit que portava un interminable convoy.» L'any 1887, com que va fer bo, no hi va faltar el moviment de tota mena segons podem llegir a *La Provincia de Tarragona*: «La concurrencia de forasteros fue numerosísima, a lo que contribuyó no poco lo apacible del tiempo. De Valls hubo distintos servicios de coches, amen del número grande de carruajes. Así es que el domingo las calles de aquella villa se hallaban atestadas de concurrentes y punto menos que intransitables.» Les notícies, però, a vegades no són coincidents en descriure la Fira d'un any concret. De la del 1887 *El Orden*, de Tarragona, contràriament, explicava que «la asistencia de forasteros, según noticias, dejó algo de desear». Notícia breu que copiava, com també era habitual, el *Diario de Tarragona*.

De Valls era usual, doncs, que sortissin diferents serveis de transports. Així ho reflectia *El Eco de Valls* el 1888: «De esta ciudad, como es costumbre, partirán a distintas horas coches y otros vehículos a disposición de los viajeros.» Els carrers que menen de la plaça dels Arbres al firal, situat al darrere del castell, quedaven atapeïdes de gent i sovint es feien intransitables. I devia ser en aquests carrers on cada casa es convertia en una botiga, segons especificava *La Provincia de Tarragona* de 1887: «Los feriantes abundaban y apenas había casa en cuyo portal no se improvisara una tienda.»

La concurrència a la Fira de Vila-rodona xuclava molta gent d'una àmplia contornada, fet que podia afectar altres manifestacions similars, com ara el mercat del Vendrell de 1896,

segons trobem expressat al *Diario del Comercio*, de Tarragona: «Escasa fue la concurrencia de forasteros que acudió al mercado celebrado el domingo último, causa sin duda en su mayor parte por coincidir dicho día con la anual feria de Vilarrodona.»

4.5.3. Bestiar

El 1878 es van realitzar vendes sobretot de bestiar de mules i ases, encara que no era «de buenas carnes ni estampa». El 1879 no es van fer gaires vendes. *La Opinión*, de Tarragona, indicava que «abundaban algún tanto las caballerías menores destinadas a la venta, pero se hicieron pocas transacciones. Carencia absoluta de yeguas y de caballos de regular estampa». El 1883 escassejà el bestiar bo, encara que les vendes es realitzaren en bones condicions. El 1885 «la concurrencia de ganado destinado a la venta ha sido grandísima, sobre todo del lanar que el martes se calculó en doce o catorce mil cabezas». Malgrat que les vendes foren nombroses, els ramaders no n'estaven prou satisfets a causa dels baixos preus. El 1886 i 1887 són anys de força bestiar i poques vendes. El 1888, segons *El Eco de Valls*, «las transacciones no han sido muchas» i segons *El Imparcial* «se verificaron, según noticias, numerosas transacciones». El 1889 va ser any també de poques vendes. El 1893 fou un bon any. Hi va haver bon bestiar «[...] tanto mular, como caballo y asnal; además los vacunos, lanares, cabríos y de cerda, que tanto abundan siempre en el último día de feria». Les vendes foren escasses en el bestiar de treball i molt importants en el bestiar petit, sobretot el porcí. El 1895 deia *El Progreso Vallense*: «Las mayores transacciones que se hicieron en los dos primeros días fueron de ganado mular y asnal, por ser éste el que más emplean nuestros payeses para todas las labores o faenas del campo, y casi siempre de bajo precio, pues su estado precario les impide adquirir hermosas mulas de las que en la feria presenta el riquísimo y acreditado tratante Sr. Martí, de Santa Coloma de Queralt, como también algunas de las presentadas por el laborioso Siscot (D. Francisco Bordas Ximenes) de Valls.» De bestiar porcí n'hi hagué molt poc, i de cabrum i de llana uns cinc mil caps, ja que a prop de Lleida se celebrava en les mateixes dates una altra fira. Amb tot, el de llana es vengué gairebé tot. El 1896 hi ha molt bestiar: 15.000 caps de bestiar de llana, 4.000 entre mules i ases³⁸ i 130 de cavallí. Es vengueren bastantes mules, el preu de les quals no pujava de cent duros. Si no es venien mules de molta qualitat era perquè «la mayor parte de los labradores han tenido que reservar las cantidades que guardaban para este objeto, para librar a sus hijos del servicio de las armas, por temor de que fuesen destinados a Ultramar». De bestiar cabrum i de llana se'n vengué molt. «De ganado asnal [diu la premsa] infinidad de cambios y gitanerías, pues en géneros de batalla son más fáciles las ventas, las compras i las permutas.» Els anys 1897 i 1898, encara que hi ha abundància de bestiar, no es produeixen gaires transaccions. Som en anys, ja, de la fil·loxera.

La presència de tanta varietat i quantitat de bestiar possiblement va originar algunes mesures de control, com ara la presència durant els dies de la Fira de 1897 de l'inspector de l'escorxadador de Tarragona segons explicava el diari *La Opinión*, de Tarragona.

Una dada curiosa ens l'aporta el *Diario de Tarragona* de l'any 1885 sobre determinat bestiar que anava o venia de la Fira de Vila-rodona i que es va estabular al monestir de Santes Creus:

³⁸ Trobem que la xifra és molt elevada i tenim dubtes que fos ajustada a la realitat.

«Tenemos entendido que la Comisión de monumentos de esta provincia se ha dirigido al conserje del Monasterio de Santas Creus en averiguación de lo que haya de verdad en el hecho denunciado por *La Renaixensa* de Barcelona de haberse albergado en aquellos claustros unos ganados el día de la feria de Vila-rodona, distante de Santas Creus una hora.»

4.5.4. L'esbarjo

El ball és l'aspecte lúdic més ressaltat a la premsa. Quan en petits breus anunciava la propera celebració de la Fira, sovint ja esmentava que es preparaven «bailes cuyos programas ejecutarán acreditadas orquestas». El 1895 es va fer ball a la sala de la societat Círculo del Gayá i en un envelat. Hi tocaren les orquestres del Vendrell i de Sant Sadurní. El 1886 les orquestres eren les del senyor Queralt de Valls i la de Sant Sadurní. L'any 1887 es deia: «Muy concurridos se vieron los celebrados en la casa Basté, cuyos programas ejecutó la acreditada orquesta de San Sadurní.» El 1888 la novetat era el restaurant instal·lat pel fondista de Valls, senyor Català. Tothom que hi va entrar en va sortir satisfet. El 1893 els balls foren molt concorreguts, així com el cafè de cal Brisil, on es féu cant flamenc. El 1895 era al cafè de l'Alzinet, on es ballava flamenc: «Por estos centros de recreo no hubo más que en el Café Universal, algo de canto flamenco pot tó lo... bajo pues esto como ya pasó de moda, es mucho más ridículo tratándose de una población de pocos habitantes.» A cal Baster hi va tocar la Familiar

□ Transport d'una bóta davant de cal Brisil.

de Valls. A cal Brisil el piano era l'encarregat de conduir el ball. Tant en aquest establiment com a ca l'Alzinet «estuvieron toda la noche abiertos sus restaurantes, despachándose durante los días de feria cuantos variados platos tenían preparados». L'any següent, al cafè del Centro (cal Baster) es va ballar amb la Familiar de Valls i al cafè Universal (ca l'Alzinet) amb les gralles. Al cafè del Comercio (cal Brisil) es va suprimir «el cante y bailes flamencos, por haber pasado ya la oportunidad de esta moda andaluza».

4.5.5. El joc i l'ordre públic

Sabut és que a totes les aglomeracions humanes, ara com abans, hi acudeixen gent de poc ordre, delerosos per fer negoci sense suar la camisa. La fira de Vila-rodona no estava pas exempta de personal d'aquest tipus. Uns eren els jugadors professionals, que segons la persecució o permissibilitat amb què es trobaven farien més bona o més mala fira. L'exemple més il·lustrat el trobem el 1883, quan la Guàrdia Civil, assabentada que grups de jugadors venien a la Fira per jugar a jocs prohibits, va imposar una vigilància estricta que els féu abandonar dels seus propòsits. Els jugadors d'aquell any venien de Valls, Reus, Tarragona, Falset i Barcelona.

Uns altres personatges eres els «pispes», que hi acudien amb ànsies de fer farcell a costa dels altres. Segons *El Progreso Vallense*, «estos rateros proceden de Barcelona, que están al corriente del calendario ferial y no olvidan medio para aligerar los bolsillos de los incautos». Diversos actes delictius es van produir al llarg dels anys. Per exemple, l'any 1885, segons el *Diario de Tarragona*, «hubo varios escarceos de bolsillos». El 1893 robaren a casa de Pau Mañé Vives i li prengueren 1.500 pessetes i una pistola. També aquell any, un gitano va ferir, amb arma blanca, la seva dona per motius de gelosia. El 1894 robaren un carro. El 1895 robaren una burra de la quadra del Molí, situada al carrer Major, d'un valor de 35 o 40 pessetes. La burra era propietat de Jaume Saumell, del Montmell, i tenia «dos años y medio, color pardo, alzada 1,30 metros, llevaba albarda y cabezón nuevos de color negro», segons informava el *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*. També robaren diners a dos pagesos, a un 40 pessetes i a l'altre, 30 duros.

5. El primer quart de segle XX

5.1. L'AJUNTAMENT I LA FIRA A LES PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XX

De la redacció de les actes de les sessions del consistori vila-rodoní en podem extreure una sèrie de dades que ens poden ajudar a entendre el seu funcionament. Hi ha una cosa que ens hauria de quedar clara, i és que la Fira no es convocava, no s'organitzava, no s'inaugurava. La fira era una tradició de segles que portava al damunt l'anomenada, el costum d'anar-hi tant els que exposaven i venien com els que compraven o simplement hi acudien des d'una àmplia rodalia. L'única cosa que feia l'Ajuntament era procurar el bon estat dels carrers, com hem vist en les disposicions del segle XIX, regular algunes activitats i cobrar determinades taxes als firaires. A principis del segle XX, tot i que les coses i les dinàmiques havien canviat molt, el cobrament dels arbitris als qui ocupaven espai per exposar i vendre els seus productes o determinat bestiar es gestionava amb un sistema que tenia semblances amb l'arrendament dels drets de la Fira de la segona meitat del segle XVIII, tot i que sense uns plecs de condicions tan especificats. A principis del segle XX se n'era, però, a les acaballes, i la regulació era molt més simple. Es tractava de subhastar l'arrendament dels arbitris que es cobraven establerts pels

drets d'utilització dels llocs públics i per l'exposició de determinat bestiar. De fet, fou una pràctica que funcionaria encara durant bona part de la primera dècada, tot i que alguns anys la subhasta no es va poder fer per falta de postors, com ara els anys 1906 i 1907.

5.1.1. *Condicions per a la subhasta de l'arrendament dels arbitris de la Fira*³⁹

Des de 1897 fins al 1905 disposem dels plecs de condicions per a la subhasta dels arbitris que es cobraven als firaires per a la utilització dels espais públics i pels caps de bestiar que s'exposaven. Partirem de la de 1897, que transcrivim a sota, i veurem posteriorment les poques modificacions que s'efectuaren els anys següents:

- 1º Se arrienda el arbitrio sobre puestos públicos en la feria de esta villa en el año actual siendo aquéllos los establecidos según costumbre para los años anteriores, o sea un real por cada palmo de ancho de los puestos que se establezcan en la plaza de la Libertad, cinco céntimos de peseta por cabeza de ganado de cerda, cinco por cada uno de lana y medio real por cada uno de vacuno.
- 2º El Ayuntamiento por medio de sus dependientes prestará al arrendatario el auxilio que fuere menester para evitar toda defraudación o resistencia de cualquier feriante en el pago de dicho arbitrio.
- 3º El tipo para la subasta será el de cuatrocientas pesetas siendo necesario depositar previamente el diez por ciento de dicha cantidad en manos del presidente de la subasta, la cual será devuelta inmediatamente después de terminado el acto excepto el de la persona a cuyo favor se hubiese otorgado el arriendo, quien deberá completar en el mismo día la cantidad importe del remate o prestar fianza personal suficiente a juicio de la corporación municipal.
- 4º La subasta se celebrará por pujas a la llana⁴⁰ en el salón de sesiones de la Casa Consistorial ante el Ayuntamiento, el día primero de noviembre a las once de la mañana y terminará a las doce de la misma.
- 5º Si a causa de la lluvia no se celebre la feria, el arrendatario podrá pedir la rescisión del arriendo, lo cual deberá solicitar antes de las nueve de la mañana del domingo primer día de la feria y sin que hubiera cobrado previamente ninguno de los arbitrios a que estas condiciones se contraen.

Vila-rodona, 20 de octubre de 1897⁴¹

Veurem com una de les coses que es modifiquen els anys següents són els preus de sortida de la subhasta. Si l'any 1897 era de 400 pessetes, l'any 1901 s'abaixarà a 300 i l'any 1902 s'apujarà a 325, xifra que es mantindrà els anys posteriors. En el capítol 1, a partir de l'any 1899 s'incorpora un apartat que tindrà en compte la confraria de Sant Sebastià, i se'n aclarirà com era la seva participació en la recaptació: «excepto el trozo comprendido entre la casa de Herederos de D. Bernardo Solé y la de Josep Camps Toldrà que pertenecen a la Cofradía de San Sebastián». Aquest capítol, com hem vist, era el que establia els preus que s'havien de fer pagar. També en aquest sentit cal tenir present la incorporació d'un punt

³⁹ AMV. Documentació dels arrendaments dels arbitris de la Fira.

⁴⁰ Forma de subhasta que consistia en la licitació en viu per part dels licitadors.

⁴¹ L'alcalde era Pere Màrtir Rabadà.

que beneficiava els veïns de la vila: «Las cabezas de ganado propias de vecinos de esta villa no satisfarán arbitrio.»

Podem veure com el bestiar de peu rodó —cavalls, eugues, mules, matxos, ases i some-res— no surt en les taxes imposades al bestiar. Més endavant veurem que aquest tipus de bestiar estava exempt de pagar cap mena d'arbitri. Altres petites modificacions introduïdes en els plecs de condicions era que es canviava l'expressió «ample» per «llarg» en la mesura a pams de l'espai que ocupaven els firaires, cosa d'altra banda ben lògica. També introduïa la presència de l'alcalde i el regidor designat a l'acte de la subhasta. Finalment, l'any 1904 s'inseria en els plecs un nou preu destinat a regular la venda de begudes i menjar: «Todas las mesas que se sitúen en los puestos públicos destinados a la venta de bebidas satisfarán dos pesetas y tres las que además de bebidas expendan comidas.»

5.1.2. *Els arrendataris dels arbitris sobre els espais públics en els dies de la Fira. Primera dècada del segle XX*

Tenim informació sobre les subhastes realitzades durant alguns dels anys de la primera dècada, concretament del 1901 al 1905 i del 1908. Es realitzaven el dia 1 de novembre —Tots Sants— al matí. Tenien una durada exacta: un quart o mitja hora, segons els anys. Si hi havia més d'un postor s'anaven fent postures per veure qui donava més fins a arribar a l'hora assenyalada, en què s'acabava la subhasta. El guanyador era el que havia fet la darrera oferta. Vegem ara preus i els guanyadors de la subhasta:

- Any 1901. El preu de sortida de la subhasta era de 300 pessetes. La va guanyar Pau Robert Estruch, com a únic postor, que presentava com a fiador Francesc Gavalrà Figuerola. El dia 5 de novembre Pau Robert liquidaria les 301 pessetes de l'arrendament.
- Any 1902. El preu de sortida de la subhasta era de 325 pessetes. S'hi presentaren tres postors: Joan Gavalrà Recasens, Pau Robert Estruch i Josep Robert Castells. La subhasta va començar a tres quarts de 12 del dia 1 de novembre i va acabar a les 12 en punt. Josep Robert va fer només una puja, Joan Gavalrà en va fer vuit i Pau Robert nou, i va guanyar la subhasta per 394 pessetes. Pau Robert presentava com a avalador el seu pare, Pere Robert Miquel, i el dia 4 pagava l'import de la subhasta.
- Any 1903. Tornava a guanyar Pau Robert Estruch com a major postor per 375 pessetes. El preu de sortida de la subhasta era de 325 pessetes.
- Any 1904. Guanyava Josep Toldrà Porta per 475 pessetes «después de ofrecerse varias posturas».
- Any 1905. S'adjudicava la subhasta a Joan Calaf Vallvé per 501 pessetes «después de haberse verificado varias posturas y haber dado el reloj público la hora de las doce». Segurament es van fer, doncs, moltes postures en la subhasta, que va superar les 500 pessetes tot i haver sortit de 325, com era habitual des de l'any 1902.
- Els anys 1907 i 1908 la subhasta va quedar deserta.
- Any 1908. Es va concedir la subhasta a Estanislao Villaró Illa⁴² pel preu de 305 pessetes.

⁴² Estanislao Villaró Illa, d'uns 25 anys, era fill de Francesc Villaró Boloix, que el darrer quart de segle XIX va establir la producció d'objectes d'aram a la Farga. Per a més informació podeu consultar Santesmasés (2007).

5.1.3. Cobrament dels arbitris per administració

L'any següent, el 1909, es decideix cobrar per administració, és a dir, és el mateix Ajuntament qui passa, amb els talonaris corresponents, a cobrar als firaires. Els preus de les taxes s'havien rebaixat en relació amb els que hem vist detallats als plecs de condicions d'anys anteriors:

[...] se recaudarán por administración los puestos públicos imponiendo a cada feriante medio real por cada palmo de terreno que ocupen en la plaza o vía pública y al ganado lanar y cabrío tres céntimos por cabeza.⁴³

Concretament, a la meitat en el cas dels «puestos públicos», de ral a mig ral i de cinc cèntims a tres en el cas dels caps de bestiar de llana i cabrum. En total l'any 1909 es recaptaren 230 pessetes. L'any 1910 —del qual ja hem tractat abans el tema de la confraria de Sant Sebastià— es van recaptar 304,70 pessetes. Es van rebaixar els preus de les taxes «a fin de estimular a los feriantes y que no obstante se ha recaudado aproximadamente el doble del año anterior».⁴⁴ L'apreciació del «doble», com podem comprovar amb les xifres, era molt forçada, segurament amb ganes de fer callar l'oposició, que es queixava de no haver recaptat més.

Gairebé d'any en any anem trobant descripcions que acompanyen els preus dels arbitris de les quals podem anar extraient informació que ens apunta l'activitat de la Fira. L'any 1911 es van ingressar 275,50 pessetes a partir dels següents preus:

[...] imponiendo a los feriantes 0,75 ptas. por cada metro de terreno que ocupen en la plaza y vía pública y 2,50 ptas. por cada 100 cabezas de ganado lanar y cabrio.⁴⁵

Malgrat que ja no es tornarà a subhastar el cobrament dels arbitris, encara l'any 1912 es posava a debat la forma de recaptar, i s'acordava fer-ho per administració pels mateixos preus que el 1910 i 1911, és a dir, 75 cèntims per cada metre lineal a:

[...] todos los feriantes de quincalla, ropas, herramientas, calzado, turrone y todo lo demás que se admita en calles y plazas; y al ganado que se coloca en el ferial satisfará veinticinco céntimos de peseta por cada cabeza bovina, diez céntimos de peseta por cada una de cerda y dos pesetas cincuenta por cada cien cabezas de lanar y cabrio o sea tres céntimos por cada res.⁴⁶

Aquest any la recaptació va ascendir a 320,50 pessetes i la del 1913, a 251,20. El 1913 la descripció dels conceptes vinculats a la Fira era una mica més àmplia i ja comprenia algunes atraccions:

[...] imponiendo a los feriantes la tarifa de setenticinco céntimos de peseta por metro lineal a todos los que en plazas y calles de esta villa coloquen una parada para vender géneros sea de la clase que fueren y a las demás paradas como caballitos, rifas o otros análogos a juicio de la comisión encargada; y el ganado que se coloque en el ferial satisfará veinticinco céntimos de peseta cada res vacuna; diez céntimos

⁴³ Actes municipals. Sessió del 14/11/1909.

⁴⁴ Actes municipals. Sessió del 20/11/1910.

⁴⁵ Actes municipals. Sessió del 21/11/1911.

⁴⁶ Actes municipals. Sessió del 20/11/1912.

de peseta cada res de cerda y dos pesetas cincuenta céntimos de peseta cada cien cabezas de ganado lanar o cabrio quedando libre de este arbitrio el ganado caballar, mular y asnal.⁴⁷

La descripció de l'any 1914 era molt similar. S'ampliaven les tipologies de les atraccions: «caballitos, rifas, flechas, tiro al blanco y otros análogos [...]».⁴⁸ Quant a la recaptació, que va ascendir a 297,15 pessetes, per primera vegada trobem també despeses vinculades a la Fira: «[...] por gastos de carpintero, personal encargado de recaudación y demás imprevistos [...]».⁴⁹ Tot plegat, 123,50 pessetes, que restades donava uns beneficis nets de 173,65 pessetes.

Hi ha dos condicionants que són importants i que podien acabar determinant el nombre de persones que acudirien a la Fira. Un és el temps atmosfèric que acabaria fent a cada edició de la Fira, tenint present que la seva celebració s'escau a primers de novembre, quan a vegades canvia i la pluja o el vent poden fer disminuir l'assistència i dificultar les activitats comercials. El segon eren les bones o males collites, i el rendiment anual que se'n podia treure. L'any 1915 es presentava molt dolent en aquest sentit i hi preveien poca concurrència:

[...] a causa de la crisi que atraviesa la comarca y la mayor parte de las regiones de España a consecuencia de las malas cosechas obtenidas, particularmente la del vino que ha sido total por causa de los pedriscos habidos últimamente y por la terrible plaga del mildiu.⁵⁰

Els preus de l'any 1915 no es bellugaven, però en trobem un de nou que ens remet a la imatge de la postal de davant de l'església amb una llarga taula on les «torroneres» d'Agramunt oferien els seus productes. Es tenia en compte específicament aquesta mercaderia i les taules que es deuien facilitar per posar-hi els torrons:

Dos pesetas cincuenta céntimos por cada metro lineal que ocupen las mesas, que en la plaza se destinan para vender turroneos.

Malgrat les previsions negatives la recaptació municipal no fou tan baixa com es preveia —una altra cosa són les vendes—: 271,75 pessetes que, descomptades les 14 del fuster per parar les taules dels torrons i 37 per jornals dels dos regidors encarregats,⁵¹ quedaven en 222,75 de benefici. Els preus continuaren amb les mateixes condicions durant anys. Els resultats cada any foren diferents. L'any 1917 els beneficis foren de 237 pessetes, el 1919 de 310 i l'any 1920 feren una baixada espectacular, ja que només arribaren a les 50.

L'any 1921 es nomenava una comissió formada pels regidors Josep M. Guinovart, Salvador Colet i Ramon Mateu. L'arrendament de la fusta per muntar les taules dels torrons es va fer a Josep Canals. El 1921 va ser l'any que l'aiguat de Sant Cinto, del 17 d'agost, es va endur el pont de tres ulls que creuava el Gaià. Durant la Fira no hi hauria encara el pont que provisionalment serviria de pas mentre es construïa el nou. Per tant, només hi hauria un pas fet

⁴⁷ Actes municipals. Sessió del 19/10/1913.

⁴⁸ Actes municipals. Sessió de l'11/10/1914.

⁴⁹ Actes municipals. Sessió del 15/11/1914.

⁵⁰ Actes municipals. Sessió del 10/10/1915.

⁵¹ Es tracta de Ramon Saumell Colet i Salvador Benet Domingo, que, a més, va tenir el suport de l'agutzil i el sereno.

□ El primer pas damunt del Gaià després de la riuada de 1921, el que hi hauria durant la Fira d'aquell any. Fotografia de Lluís Jané Moragas. Arxiu Municipal de Valls / Lluís Jané Moragas.

amb troncs d'arbres i terraplens de terra, amb la qual cosa s'hauria de baixar per una banda i altra de riu fins a poca altura damunt de l'aigua. L'Ajuntament preveia les dificultats per als carros i buscava una solució, tal com trobem reflectit a les actes:

[...] en virtud del estado desastroso en que se encuentra el camino del río para entrar a la población lo cual reportaría numerosas dificultades a los feriantes para subir los vehículos con la carga de paradas y genero; se acordó para dar facilidades a los mismos tener el sábado próximo una caballería al río con el fin de enganchar-la a los carros de los feriantes y así verifiquen sin inconveniente alguno el transporte por el río y cuesta de los generos y paradas.⁵²

L'any següent ja hi havia el pont provisional construït. No per això deixava d'haver-hi un perill que calia evitar:

[...] el peligro que existe a la cuesta de la salida del puente para entrar en esta villa y creía de necesidad con el fin de proteger mejor el tránsito puesto que será considerable con motivo de la feria, se colocará al lado del camino lindante con el río la viga que sobró al construir el puente provisional a cuyo fin se solicitará la correspondiente autorización de la jefatura de obras públicas de la provincia [...].⁵³

⁵² Actes municipals. Sessió del 4/11/1921.

⁵³ Actes municipals. Sessió del 17/10/1922.

L'any 1923 es produeix un impagament de les taxes per part del comerciant Josep Puig, de Vilabella. L'Ajuntament va acordar prohibir-li la venda a Vila-rodona fins que hagués pagat el deute, més deu pessetes de multa, i també s'acordava comunicar-ho a l'Ajuntament del Pla de Santa Maria davant la proximitat de la seva fira, a la qual acostumava a anar-hi el comerciant de Vilabella.

Les ideologies polítiques apareixen reflectides d'una o altra manera en els canvis de tendències polítiques. L'any 1924, amb Primo de Rivera governant amb mà fèrria el govern d'Espanya i havent canviat per decret els alcaldes i regidors dels ajuntaments, l'Ajuntament de dretes, davant la proximitat de la celebració de la Fira, mostrava l'obsessió per l'ordre públic:

Asimismo se acordó solicitar al Iltre. Sr. Gobernador Civil de la provincia quede concentrada durante los días de la feria en esta villa, una o dos parejas del Instituto de la Benemérita, las cuales quedaran alojadas por corresponderles en casa de los vecinos José Robert Plana i Juan Rabadà Bargalló.

Un acord de l'any 1924 ens permet saber com es distribuïen els espais de la Fira a la plaça. S'havia rebut una carta del firaire Joan Bonifàs en la qual demanava que se li guardessin vuit metres lineals d'espai a la plaça i en què expressava que havia sentit rumors que se sortejarien els llocs el divendres al matí. Demanava que no es fes així, sinó, com sempre, el dissabte al matí, a partir de les onze, com era costum. L'Ajuntament entenia que la modificació del sorteig podria perjudicar els firaires que «se presentasen más tarde de dicho viernes y queriendo que todos los que asisten a la feria gocen todos de iguales beneficios», i és per això que s'acordava fer el sorteig com era de costum el dissabte al matí. El 1925 es nomenaven cobradors dels arbitris Llorenç Ricart Gavaldà i Pere Pié Mateu, als quals es retribuïria amb deu pessetes. Resumim ara en la següent taula els comptes que hem pogut extreure de les actes municipals.

ANY	FORMA [subhasta (Sub.) o administració (Ad.)]	INGRESSOS [en pessetes]	DESPESES	RESULTAT
1897	Sub.	500,00		
1901	Sub.	301,00		
1902	Sub.	394,00		
1903	Sub.	375,00		
1904	Sub.	475,00		
1905	Sub.	501,00		
1908	Sub.	305,00		
1909	Ad.	230,00		
1910	Ad.	304,70		
1911	Ad.	275,50		
1912	Ad.	320,00		
1913	Ad.	251,20		
1914	Ad.	297,15	123,50	173,65

ANY	FORMA [subhasta (Sub.) o administració (Ad.)]	INGRESSOS [en pessetes]	DESPESES	RESULTAT
1915	Ad.	271,75	51,00	222,75
1917	Ad.	237,00		
1919	Ad.	310,00		
1920	Ad.	50,05		

Les xifres ens mostren com es van ingressar més pessetes per arrendament en subhasta que per administració. En part segurament per la rebaixa de preus que es va efectuar tant als firaires que posaven parada com als caps de bestiar. Hi ha una cosa que és molt important tenir en compte quan parlem de preus i de resultats econòmics, que és constatar, com hem vist en la cita de l'any 1913, que el bestiar de peu rodó no pagava cap taxa. La imatge guardada en la postal, probablement de l'any 1917, amb el firal de darrere el castell ple de mules, és certament molt descriptiva de l'ambient de la Fira, però tot el bestiar que s'hi concentrava no reportava cap ingrés a les arques municipals; altra cosa és l'atractiu que suposava per la crida de la gent que venia a fira.

5.2. LA FIRA COM A ARGUMENT PER DEMANAR INFRAESTRUCTURES

Documentalment almenys en dues vegades, la Fira és un recurs i argument per fer peticions o donar suport a projectes de noves infraestructures. L'any 1913 ho és en la discussió viva i latent en aquells anys sobre el traçat del projecte de ferrocarril Tarragona-Valls-Cervera-Ponts, en el qual, a partir de Valls, es platejaren dues alternatives: una, el pas per la Conca de Barberà, i l'altra, per la vall del Gaià.⁵⁴ Davant dels avantatges que es podrien assolir si el tren passava per Vila-rodona, l'Ajuntament considerava que la Fira era un factor important a tenir en compte, ja que:

[...] tiene adquirido gran renombre por ser una de las más importantes de Cataluña para ganados de toda clase.⁵⁵

L'altra proposta es plantejava l'any 1914 i feia referència al desig que arribés el telèfon instal·lant una línia que passés pel costat de la carretera i que enllacés a Valls. Una raó de les donades per argumentar la petició a la Direcció General de Correos y Telégrafos era la Fira:

[...] y por la concurrencia de negociantes en las feria que tanto renombre han adquirido, así como por haber convertido esta localidad en un importante centro comarcal de contratación.⁵⁶

5.3. LA FIRA DE VILA-RODONA A LA PREMSA (PRIMER QUART DEL SEGLE XX)

Les notícies de la Fira de Vila-rodona contingudes a la premsa val·lenca de les dues primeres dècades del segle passat passen a ser de llargs articles els primers anys a notícies curtes

⁵⁴ Podeu veure Santesmases (1997).

⁵⁵ Actes municipals. Sessió del 27/4/1913.

⁵⁶ Actes municipals. Sessió de l'1/2/1914.

□ Carpeta de la col·lecció de postals de la Fira.

a la segona i part de la tercera dècada. La de Tarragona bàsicament publica breus. Això ens pot fer pensar en dues coses: primera, que la Fira hagués perdut la suficient importància per justificar la disminució del contingut de les notícies; segona, que no fos de l'interès dels periòdics ressaltar la Fira de Vila-rodona, que des de finals del segle XIX rebia la competència de la Fira de Santa Úrsula. Quant a la primera possibilitat no sembla gaire probable, ja que ni les curtes notícies ho confirmen. A més a més, disposem dels primers documents gràfics de la Fira, concretament una col·lecció de postals editades per F. Gavalda probablement l'any 1917 que ens mostren una abundosa concurrència pels carrers i pel firal de darrere el castell. És també a la segona dècada quan l'agricultura comença a refer-se dels estralls de la fil·loxera que durant els primers anys del segle havia deixat la pagesia en una pobresa molt considerable, això sí, havent-se produït una considerable emigració cap a les ciutats, la introducció de les dinàmiques cooperatives i l'arribada d'una determinada modernitat que introduïa molts canvis en la vida quotidiana.

5.3.1. Les mercaderies

A part del bestiar, que era la raó d'ésser de la Fira, hi havia altres mercaderies que es posaven a la venda. Així, l'any 1900, *El Progreso Vallense* deia: «[...] como asimismo de herramientas o instrumentos para las faenas del campo; géneros y tejidos en gran escala, y muy particularmente mantas, tapabocas y fajas morellanas. No han faltado aquí tampoco buen número de casetas de quincalla, juguetes, loza y baratijas, habiendo algunos puestos de calzado hecho». L'any següent el mateix periòdic esmentava: «Cestas de quincalla, juguetes y baratijas, como de géneros en mantas, mantones, fajas y tapabocas y muchas y buenas en número, pero reducidísimas ventas. Lo propio en turrone.»

5.3.2. Les vendes. El bestiar

En relació amb el bestiar, cal valorar dos conceptes: d'una banda, les ofertes en la quantitat i qualitat, i de l'altra, les vendes. Les xifres de què disposem són poques: el 1901, 7 o 800 caps de bestiar de llana o cabrum. El 1902 en són 12 o 13.000.

L'any 1900 manifestava *El Progreso Vallense*: «Puede decirse en una palabra: mucho ruido y pocas nueces; esto es, extraordinaria concurrencia y escasísimos compradores.» Aquell any les vendes havien estat escassíssimes malgrat haver-hi anat «los principales ganaderos de este país y alguno que otro forastero». L'any següent les vendes també foren molt minses. En canvi, el 1902 sembla que les vendes foren més bones. Deia *El Trabajo*: «[...] se han verificado transacciones en número muy crecido a pesar del elevado precio a que se cotizaban». El 1903 les vendes també foren bones. El 1905 la pluja torrencial va esgarrar el diumenge. Malgrat tot, els dies següents es van fer bones vendes.

L'any següent, en canvi, sembla que les vendes no abundaren. El 1907 encara foren menors. La culpa fou de la verema, segons *La Crónica de Valls*: «[...] debido sin duda al retraso con que se ha recogido este año la cosecha del vino, la más importante de aquella comarca». El 1910 sembla que el preu del vi és un factor per fer bones vendes, i el 1912 també, així ho manifestava *Pàtria*: «Les transaccions foren abundants, cotitzant-se a bons preus los exemplars de les diferents classes de bestiar que a ella concorregueren.» El 1917 i el 1919 també comenta la premsa les abundants vendes que s'hi celebraren. L'any 1922, segons *La Crónica de Valls*, «fueron menos importantes que otras veces las transacciones». En canvi, el mateix setmanari, l'any 1923, afirmava que la Fira «se había visto extraordinariamente concurrida, realizándose numerosas transacciones, especialmente de ganado».

□ Mules i gent al firal.

5.3.3. Els ramblers

El rambler més anomenat és «el acaudalado propietario y ganadero de Santa Coloma de Queralt don Francisco Martí». És esmentat els anys 1901, 1902 i 1907. L'any 1907 hi són esmentats també Antonio de Huesca i «Siscot» de Valls. Aquest any, un dels millors exemplars valia 2.400 pessetes.

5.3.4. Els gitanos

La presència de gitanos a la Fira l'havíem sentit explicar a diferents vila-rodonins. Els seus casaments eren gairebé un espectacle. Així ho relatava, l'any 1902, *El Progreso Vallense*: «Lo original en esta feria han sido la alegre celebración de dos casamientos gitanos, sin documentos ni contrariedades, siendo excesivamente extraordinaria la algazara y el jolgorio que con tal motivo se armó entre las dos tribus juerguistas.» Segons *El Trabajo* van ser tres els casaments.

5.3.5. Les músiques

El ball i algun espectacle eren complements molt apreciats, sobretot pel jovent. Fem una relació dels balls, els llocs i les orquestres:

- 1900: Café del Centro, Cal Baster: la Lira Vallense
- 1900: Café del Comercio, Cal Brisil: la Lira Vallense
- 1901: Café del Centro, Cal Baster: la Lira Vallense
- 1901: Café Universal, Cal Alzinet: cantaora flamenca
- 1902: Café del Centro, Cal Baster: la Lira Vallense
- 1902: La Societat Agrícola: la Lira Vallense
- 1902: Gralles els Basterons
- 1902: Gralles els Perets

L'any 1901 el corresponsal del setmanari republicà de Valls *El Progreso Vallense*, en la seva crònica sobre la Fira, comentava críticament un espectacle de flamenc: «En donde la flamanquería lució todos sus atractivos cursis y ridículos, fue el Café Universal (casa Alzinet) punto de cita y reunión de hipocritones rosarieros quienes se gozaron viendo en una cantaora el original del *Portfolio del Desnudo*, tratándose de amigos del señor cura-párroco esperamos ver como éste sabrá corregir tales libertades en defensa de la moral ofendida.» El rector, segons explicava la setmana següent, «les censuró agríamente desde el altar mayor en la misa primera del anterior domingo. Eso sí, el tal padre de almas se reía al día siguiente con el propio dueño del café citado, casi en medio de la vía pública, quizá comentando lo de predicar en desierto, sermón perdido».

L'aparició de la Societat Agrícola, amb el local inaugurat el 1901, és un fet important dins les activitats recreatives vila-rodonines. A través del llibre de comptes de la Joventut Republicana (el jovent de la Societat) sabem, des de 1904, que per la Fira es llogava una orquestra i un grup de gralles. A partir de 1918 també entrarà en funcionament el Molí, local recreatiu del Sindicat Agrícola i Caixa Rural. L'existència d'aquestes entitats devien provocar el tancament de locals com «cal Baster» i «ca l'Alzinet». Tenim dades dels grallers, orquestres o una altra mena de formacions que amenitzaren el ball de la Societat Agrícola, que relacionem tot seguit.

ANY	FORMACIÓ MUSICAL QUE ACTUÀ A LA SOCIETAT DURANT LA FIRA ¹⁴
1904	Orquestra
1905	Grallers
1906	Grallers Cap Blancs
1908	Grallers
1909	Orquestra
1910	Orquestra i grallers
1912	Orquestra i grallers
1913	Orquestra de Valls. Grallers Sabaterets
1914	Orquestra de Valls. Grallers Cap Blancs
1915	Quintet «Cap Blancs»
1916	Orquestra la Familiar de Valls i Quintet Bastarons
1917	Orquestra la Familiar de Valls i Quintet Bastarons
1918	La fira fou suspesa per l'epidèmia de grip
1919	Orquestra
1920	Septimino
1921	Sextet Bernat
1922	Orquestrina Bastarons
1923	Quintet Bastarons
1924	Quintet Gaià
1925	Sextet Bastarons

5.3.6. La concurrència i el transport

A partir de la segona dècada del segle XX comencem a trobar notícies de nous sistemes de transport organitzats per anar a la Fira —que encara convivien amb els de tracció animal—, sobretot des de Valls, d'on prové la major part d'informació. Si l'any 1921, tal com deia el setmanari carlí *Joventut*, «a certes hores del dia es feia impossible el poguer passar pels carrers

□ Carro amb vela i el cotxe de línia de la «Villarrodonense». Dues maneres d'acudir a la Fira.

de la població, per la molta gent que hi transitava», en part era perquè «la nostra ciutat hi aportà un bon contingent de persones que allí es traslladaren ja en els autobusos que no pararen en tot el dia de fer viatges, ja en tartanes i carruatges». La premsa valenciana esmentava el nou transport entre Valls i Vila-rodona, «la facilidad del viaje gracias a varios auto-omnibus que prestaban servicio» com a raó d'una major afluència de valencians a la Fira. També feia referència a les persones que arribaven a Valls de pas cap a la Fira de Vila-rodona. *La Crònica de Valls* dels anys 1922 i 1923 en feia esment: «En los trenes de esta mañana han llegado a esta ciudad muchos viajeros de paso para dicha villa.»

6. Epíleg

La fira, durant aquests anys que hem tractat, és, com hem dit, continuïtat però també canvis, sobretot en les darreres dècades. Canvis que acabaran matant la Fira de sempre pels avenços que arribaven. Els nous sistemes de comunicació motoritzada que ja apareixen els darrers anys com a elements positius per portar gent a la Fira, seran també els que portaran gent, mercaderies i bestiar a tot arreu. La mecanització generalitzada al camp costarà d'arribar, però les mules potser ja no caldrà esperar la Fira per anar-les a comprar. Com ha passat en les edicions de les fires que hem pogut viure, els canvis es deuen haver anat percebent d'unes dècades a les altres. Fira amb bestiar de tota mena que arribava i s'exposava per vendre, fira amb altres productes, gra, oli, vi, però també roba, sabates, quincalla, torrons, beure i menjar, joguets, eines, etc. I, cosa important, amb elements d'esbarjo, el ball per damunt de tot, i les incipients atraccions: els cavallets, el tir, les fletxes, les rifles. També fira pel joc de cartes i pels lladres i estafadors, sempre a punt per treure profit de les aglomeracions humanes. I una cosa que és difícil que quedi recollida en la documentació: una fira és sempre contacte entre gent diversa de moltes procedències, que a part de fer negocis, transmetien notícies i idees els uns als altres, i junt amb les idees es renovaven les modes i els costums. Per això sempre hem considerat que l'existència de la Fira va condicionar l'actitud i les formes de ser i de viure dels vila-rodonins.

7. Referències

- ARDIT, M.; BALCELLS, A. (coordinador); SALES, N. (1980). *Història dels Països Catalans*. Edhasa, p. 82-83.
- DE SANDOVAL, A. (2008). «Els primers vint anys després de l'exclaustració a través de la correspondència de Justí Benet i Soler». *Santes Creus, de monestir a monument. 1821-1921*. Centre d'Estudis del Gaià, Museu d'Història de Catalunya, p. 22-29.
- MORERA Y LLAURADÓ, E. (1909). «Província de Tarragona». CARRERAS Y CANDI, F. (director). *Geografía General de Catalunya*. Barcelona: Establiment Editorial d'Albert Martín, p. 838.
- RENOM I PULIT, M. (2000). «Arrendaments municipals i control del comerç local a finals de l'Antic Règim. Sabadell com a exemple». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XI. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- . (2014). «Aproximació als mercats alimentaris locals de la Catalunya setcentista i a les seves dinàmiques polítiques i socials». *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana*. Actes del IX Congrés de la CCEPC, Cervera, febrer de 2014 [en premsa].
- SALES, N. (1983). «Ramblers, traguiners i mules. S. XVIII-XIX». *Recerques*, 13, p. 65-8.

- SANTESMASES I OLLÉ, J. (1984). *El segle XIX a Vila-rodona*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- . (1988). «La Fira de Vila-rodona a la premsa val·lenca (segle XIX)». *El Pati*, publicat el 4 d'octubre de 1988.
- . (1988). «La Fira de Vila-rodona les dues primeres dècades del segle XX». *El Pati*, publicat el 3 de novembre de 1989.
- . (1995). *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-rodona. Testaments de Vila-rodona, segles XVII-XIX*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- . (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939)*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.
- . (1997). «Projectes de ferrocarrils frustrats. El transversal del Principat de Catalunya i el Ferrocarril Tarragona-Valls-Cervera-Ponts». *La Resclosa*, 1.
- . (1999). «Notícies de la Fira de Vila-rodona». ROVIRA I MERINO, J. (coordinador). *Camins de transhumància al Penedès i al Garraf*. Associació d'Amics dels Camins Ramaders, p. 74-78.
- . (2007). «Els darrers temps de la Farga de Vila-rodona. 1863-1921». *Els treballs i el món del treball al Penedès*. Actes del III Seminari d'Història al Penedès, Institut d'Estudis Penedesencs.
- . (2008). «El republicanisme a Vila-rodona a les primeries del segle XX. La difícil arribada al poder local». *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana*. Actes del VI Congrés de la CCEPC. Valls: Cossetània Edicions.
- TARRÉS I LAGUNAS, M. (2013). *La introducció del règim borbònic a la vila de Cambrils*. Diputació de Tarragona.
- VALLVERDÚ I MARTÍ, R. (1997). *El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.